

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-3-12>

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Геркула Н. М.*аспірантка кафедри кримінально-правової політики**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна**orcid.org/0009-0002-7490-3264**gerkulanastasia@gmail.com*

Ключові слова: запобігання злочинності, колабораційна діяльність, колабораціонізм, загальносоціальна превенція, тимчасово окуповані території, соціальна інтеграція, інформаційна безпека, адміністративні бар'єри, виховна та просвітницька робота, територіальна стигматизація.

У статті здійснено комплексний аналіз загальносоціальних заходів запобігання колабораційній діяльності в Україні в умовах повномасштабного збройного вторгнення, що актуалізує проблему взаємодії держави та громадян у надзвичайних соціально-політичних умовах. Розглядаються специфічні механізми раннього попередження проявів співпраці з державою-агресором, які виходять за межі кримінально-правових санкцій і включають інституційні, освітні, інформаційні та соціальні компоненти. Автор наголошує на необхідності системного підходу до формування стійких соціальних інститутів, здатних забезпечувати ефективне функціонування правової системи, прозорість адміністративних процедур та доступність послуг для мешканців тимчасово окупованих територій.

Особлива увага приділяється аналізу адміністративних бар'єрів, що ускладнюють інтеграцію громадян у правове та соціальне середовище України, а також психологічним наслідкам бюрократичної складності, яка підвищує соціальну вразливість населення та створює передумови для формування компромісного або адаптивного ставлення до окупаційної влади. Розглядаються також ризики територіальної стигматизації та її вплив на поведінку громадян, формування негативних соціальних установок і обмеження доступу до ресурсів. Запропоновані методи інформаційної політики передбачають створення умов для гнучкої суспільної свідомості, що запобігає співпраці з агресором, уникає категоричного таврування та сприяє збереженню довіри до українських інституцій.

У дослідженні також аналізуються виховні та просвітницькі практики, спрямовані на формування критичного мислення, громадянської відповідальності та патріотичних цінностей серед різних вікових груп. Розкрито роль корпоративної культури в органах державної влади та місцевого самоврядування як інструменту протидії колабораціонізму, а також значення моніторингу та превентивного контролю за поведінкою працівників.

Автор обґрунтовує взаємозв'язок правових, соціальних і комунікаційних заходів, підкреслюючи, що інтегроване застосування цих інструментів є ключовим для формування ефективної системи запобігання колабораційній діяльності, зменшення соціальної вразливості, підвищення правової обізнаності та підтримання соціальної згуртованості в умовах збройного конфлікту.

GENERAL SOCIAL PREVENTION OF COLLABORATION ACTIVITY IN UKRAINE

Herkula N. M.

Postgraduate Student at the Department of Criminal-Legal Policy

Yaroslav Mudryi National Law University

Hryhorii Skovoroda str., 77, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0009-0002-7490-3264

gerkulanastasia@gmail.com

Key words: *crime prevention, collaboration, collaborationism, general social prevention, temporarily occupied territories, social integration, information security, administrative barriers, educational and awareness-raising work, territorial stigmatization.*

This article provides a comprehensive analysis of societal measures to prevent collaboration in Ukraine in the context of a full-scale armed invasion, which highlights the issue of interaction between the state and citizens in extraordinary socio-political conditions. It examines specific mechanisms for early warning of manifestations of cooperation with the aggressor state, which go beyond criminal sanctions and include institutional, educational, informational, and social components. The author emphasizes the need for a systematic approach to the formation of stable social institutions capable of ensuring the effective functioning of the legal system, transparency of administrative procedures, and accessibility of services for residents of temporarily occupied territories.

Particular attention is paid to the analysis of administrative barriers that complicate the integration of citizens into the legal and social environment of Ukraine, as well as the psychological consequences of bureaucratic complexity, which increases the social vulnerability of the population and creates the preconditions for the formation of a compromising or adaptive attitude towards the occupying authorities.

The risks of territorial stigmatization and its impact on citizens' behavior, the formation of negative social attitudes, and restrictions on access to resources are also considered. The proposed information policy methods involve creating conditions for flexible public awareness that prevents cooperation with the aggressor, avoids categorical stigmatization, and helps maintain trust in Ukrainian institutions.

The study also analyzes educational and awareness-raising practices aimed at fostering critical thinking, civic responsibility, and patriotic values among different age groups. It reveals the role of corporate culture in state and local government bodies as a tool for countering collaborationism, as well as the importance of monitoring and preventive control over employee behavior. The author substantiates the interconnection between legal, social, and communication measures, emphasizing that the integrated application of these tools is key to forming an effective system for preventing collaboration, reducing social vulnerability, increasing legal awareness, and maintaining social cohesion in conditions of armed conflict.

Вступ. Повномасштабне вторгнення рф в Україну завдає нищівної шкоди охоронюваним інтересам та базовим суспільним цінностям, а також зумовлює виникнення низки нових соціально-кримінологічних викликів, серед яких колабораційна діяльність набуває особливої актуальності. Це явище проявляється не лише у формі прямих порушень закону, а й через системні ризики дестабілізації громадських та державних інститутів. Сучасна практика підтверджує, що традиційні правоохоронні заходи, хоча й необхідні, є недостатніми для запобігання виникненню колабора-

ційних проявів на ранніх етапах, що потребує розробки інтегрованих превентивних стратегій.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері кримінологічної профілактики, системне вивчення загальносоціальної превенції саме колабораційної діяльності в українських реаліях залишається недостатньо розробленим. Це обумовлює потребу у формуванні науково обґрунтованої моделі превентивних заходів, здатної інтегрувати соціальні, освітні, комунікаційні та економічні інструменти у єдину систему державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика загальносоціального запобігання злочинності ґрунтовно розроблялася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких О. М. Джу́жа, О. Г. Кальман, В. В. Го́ліна, Б.М. Голо́вкін, В. О. Туляков, М. І. Мельник, А. В. Савченко, а також представників суміжних галузей знань – соціології, психології та політології. Водночас, більшість наукових досліджень фокусуються на загальних теоретико-методологічних засадах запобігання злочинності, або на окремих її видах (корупційних, насильницьких, економічних тощо). Специфіка ж загальносоціального запобігання саме колабораційній діяльності, як відносно нового для українського правопорядку феномену, залишається недостатньо розкритою, що обумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є комплексне дослідження загальносоціального запобігання колабораційній діяльності в Україні, аналіз існуючих наукових підходів і практичних моделей превентивних заходів та визначення перспективних напрямів інтеграції інструментів різних сфер суспільної діяльності в єдину систему державної політики, спрямовану на формування стійкої протидії колабораціонізму.

Виклад основного матеріалу. Історія ідей щодо запобігання злочинності – невід’ємна частина історії еволюції уявлень про природу злочинного, про злочинність. Уже в міфах, легендах, епосах, біблійних текстах і найдавніших законодавчих пам’ятках відображено спроби осмислити протиборство добра і зла, що свідчить про постійну актуальність проблеми злочинності та багатоманітності її проявів [1, с. 4]. Отже, історичний досвід переконливо свідчить про те, що феномен злочинності та пошук механізмів її попередження завжди були інтегральною складовою суспільного розвитку.

Запобігання злочинності має на меті виявлення, істотне зниження кількісних та позитивні зміни якісних показників злочинності в Україні [2, с. 16]. В загальному вигляді протидія загрозам злочинності реалізується у багатовимірному форматі, що охоплює кримінально-правові, превентивні та соціально-організаційні заходи, і спрямована одночасно на стримування фактичних правопорушень та нейтралізацію умов і детермінант, що їх породжують.

Превентивна діяльність у сфері запобігання злочинності реалізується через три взаємопов’язані рівні: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний. Лише комплексне поєднання заходів усіх цих напрямів здатне забезпечити ефективну протидію правопорушенням та мінімізувати ризики їх виникнення. Вза-

ємозв’язок полягає також в тому, що реалізація кожного наступного рівня по низхідній уможливорюється завдяки успішному досягненню цілей попереднього рівня.

Б. Голо́вкін виділяє такі три концепції протистояння держави і суспільства злочинності: 1) концепція правоохорони – дія кримінально-правового законодавства та забезпечення його системою правоохоронних органів; 2) концепція превенції – запобігання виникненню та перешкоджання дії детермінант злочинності, недопущення формування й реалізації кримінальної мотивації на різних стадіях злочинної поведінки; 3) концепція реагування на злочинні прояви шляхом кримінального переслідування винних та встановлення постпенітенціарного контролю [3, с. 290]. Таким чином слід говорити про наявність різних форм реагування держави в особі її інституцій (органи влади та управління, інститути громадянського суспільства, юридичні та фізичні особи тощо) на прояви злочинності залежно від етапу її розвитку. В цьому дослідженні ми проаналізуємо способи початкової (первинної) превенції, а саме – загальносоціального попередження колабораційної діяльності в Україні.

Повномасштабна збройна агресія РФ спричинила появу та поширення колабораційної діяльності як соціально-правового феномена, що має різні форми – від публічної підтримки агресора та інформаційного сприяння до праці в окупаційних адміністраціях та економічного забезпечення їхньої діяльності. У відповідь Україна відреагувала шляхом зміцнення кримінально-правових механізмів відповідальності за співпрацю з агресором.

Водночас домінування каральної парадигми не знімає стратегічного завдання: **як запобігати** колаборації на рівні повсякденного життя громад, інститутів і комунікацій, перш ніж вона набуде кримінальних форм.

Проблема полягає у відсутності цілісної концепції загальносоціального запобігання колабораційній діяльності: бракує узгоджених визначень ризиків і протективних факторів у громадах, методик раннього виявлення вразливостей, стандартів етичної комунікації держави з населенням в умовах воєнного стану, а також механізмів міжсекторальної координації й оцінювання ефективності профілактичних заходів. Існуючі підходи фрагментовані між секторами (безпековим, освітнім, соціальним, інформаційним), що знижує превентивний ефект і ускладнює прийняття рішень на рівні державної політики та органів місцевого самоврядування. Ми погоджуємось, що загальносоціальна профілактика злочинності – це позитивний ефект продуманої соціальної політики, основна мета якої полягає не лише у безпосередньому запобіганні правопорушенням, а насампе-

ред у розв'язанні ключових економічних і соціальних завдань, що визначають якість та стабільність суспільного розвитку [4, с. 113].

Таким чином, загальносоціальна профілактика колабораційної діяльності не зводиться до прямого запобігання окремим проявам колабораціонізму. Її ключове призначення полягає в створенні й зміцненні ефективних соціальних інститутів, що забезпечують належний рівень економічної, правової та інформаційної безпеки громадян, формують довіру до держави та сприяють соціальній згуртованості. Саме ці умови мінімізують ризики виникнення девіантної поведінки, у тому числі у формах, пов'язаних із співпрацею з ворогом.

Отже, наукова проблема полягає у формуванні **системної моделі загальносоціальної профілактики** колабораціонізму, яка поєднує правові, інституційні, комунікативні та соціально-економічні інструменти, ґрунтується на даних і забезпечує баланс між вимогами безпеки та правами людини.

Одним із ключових методів загальносоціальної превенції колабораціонізму є виховна та просвітницька робота, яка повинна розглядатися не лише у вузькому педагогічному вимірі, а в ширшому суспільному контексті. Під виховною роботою у цьому випадку слід розуміти цілеспрямований комплекс заходів, спрямованих на різні соціальні та вікові групи населення з метою формування стійких переконань, моральних орієнтирів та ціннісних настанов, що знижують ризики участі в колабораційній діяльності. Особливої ваги набуває систематичне патріотичне виховання дітей та молоді, адже саме воно формує основу їх громадянської ідентичності, відповідальності за долю держави та стійкості до маніпулятивного впливу ворожої пропаганди. Розвиток критичного мислення, навичок перевірки інформації та здатності до незалежних оцінок подій є необхідними складовими у цьому процесі.

Практичними інструментами такого виховання виступають інтеграція національно-патріотичних компонентів у зміст освітніх програм, активне залучення учнів та студентів до волонтерських ініціатив, громадських проєктів, участі у дискусійних клубах, культурних та меморіальних заходах. Саме такий підхід не лише сприяє формуванню патріотизму, а й створює умови для усвідомленої та відповідальної громадянської позиції. Водночас проведення просвітницьких заходів у навчальних закладах та поза ними (у бібліотеках, культурних центрах, молодіжних просторах) розширює можливість впливу та робить виховну роботу більш доступною для різних груп населення.

Наші попередні дослідження показали, що молодь, зокрема особи віком від 18 до 28 років, є значно менш схильними до колабораціонізму.

Однією з вагомих причин цього можна вважати те, що ця вікова категорія формувалася вже в умовах незалежної України та мала змогу отримати систематичне національно-патріотичне виховання в освітніх закладах. Це свідчить про те, що державна політика у сфері виховання дітей та молоді є загалом ефективною, відповідає вимогам часу та дійсно виконує профілактичну функцію щодо потенційних проявів колабораціонізму.

Проте значно більш складним і водночас актуальним є питання виховного впливу на старші покоління, а саме – на осіб віком від 29 до 55 років. У цьому випадку йдеться вже про сформованих особистостей із усталеними світоглядними позиціями, що робить їх менш сприйнятливими до традиційних виховних підходів. Для цієї групи м'які методи впливу у формі класичних виховних заходів виявляються менш дієвими. Тут на перший план виходять просвітництво, відкритий суспільний діалог, інформаційна робота через засоби масової комунікації та неформальні освітні ініціативи, спрямовані на підвищення критичності мислення, розвиток правової культури та формування навичок медіаграмотності.

Важливою складовою попередження колабораціонізму є формування інформаційної політики, спрямованої на зниження впливу деструктивних ідеологій. Йдеться не лише про необхідність коректної та чутливої комунікації в медіапросторі, але й про обмеження доступу до ресурсів, що поширюють сепаратистські та екстремістські погляди, а також підтримку освітніх, культурних та релігійних інституцій, у середовищі яких існує потенційна небезпека радикалізації. У цьому контексті показовим є досвід Великої Британії, де антитерористична стратегія поєднує превентивні заходи із захистом вразливих груп та посиленням ролі соціальних інституцій як запобіжників поширення екстремістських практик [5, с. 196].

Одним із засобів профілактики може стати формування корпоративної культури особливо серед працівників органів місцевого самоврядування та державних службовців. Робоче середовище виступає не лише простором професійної діяльності, але й важливим осередком соціальної інтеграції, що зумовлює необхідність запровадження превентивних стратегій саме у цій сфері. З урахуванням положень сучасних методичних рекомендацій, ефективна профілактика на робочому місці передбачає поєднання організаційних, освітніх та правових заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків та формування у працівників стійкості до деструктивних інформаційних впливів. До ключових інструментів профілактики належить регулярне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, у тому числі у формі колективних та індивідуальних бесід, спрямованих на підвищення обі-

знаності щодо сутності колабораційної діяльності, можливих її форм та правових наслідків відповідно до чинного кримінального законодавства. Поряд із цим важливою є діяльність кадрових і психологічних служб, які мають забезпечувати підтримку працівників, роз'яснювати ризики співпраці з державою-агресором та формувати належні установки доброчесності. Комплексність зазначених заходів забезпечує не лише захист трудового колективу від потенційних загроз, але й сприяє формуванню атмосфери довіри, взаємної відповідальності та високої правосвідомості працівників, що є необхідною передумовою для підвищення стійкості громади до гібридних викликів.

Не менш вагомим напрямом є застосування механізмів контролю та моніторингу, що включає перевірку інформації про активи, документи, соціальні зв'язки та публічну активність працівників у соціальних мережах з метою виявлення потенційних загроз. Такі заходи повинні супроводжуватися постійною комунікацією з колективом: регулярним інформуванням про стан дотримання законності, наголошенням на недопустимості порушень та підготовкою методичних матеріалів, зокрема пам'яток щодо положень кримінального законодавства у сфері захисту національної безпеки [5, с. 50–51].

Окремим складником просвітницької протидії колабораціонізму виступає проведення державних заходів, орієнтованих на розвиток критичного ставлення громадян до інформаційних потоків з урахуванням цілеспрямованої дезінформаційної політики та маніпулятивних практик держави-агресора. З цього приводу Т. Матичак зазначає, що протидія може здійснюватися через комплекс заходів, серед яких виділяються підвищення медіаграмотності населення, розвиток критичного мислення та навичок аналізу інформації, забезпечення прозорості джерел інформації, створення та підтримка незалежних медіа-платформ, а також оперативний моніторинг і реагування на фейкову або маніпулятивну інформацію. Автор наголошує на важливості залучення громадськості до медіа-освіти та формування стійкої інформаційної екосистеми, здатної зменшувати ризики дезінформації та попереджати прояви колабораціонізму серед населення [6, с. 187; 7].

Не відходячи від теми розбудови належного інформаційного середовища, вважаємо одним з допоміжних напрямів загальносоціального попередження колабораціонізму інформаційну політику, що спрямована на формування гнучкої суспільної свідомості, яка запобігає співпраці з державою-агресором та ґрунтується на принципах чутливого спілкування, м'якої риторики та уникнення стигматизації мешканців тимчасово окупованих територій (ТОТ). Категоричне тавру-

вання таких осіб або їх сегрегація за ознакою місця проживання створює ризики відчуження та підштовхує частину населення до лояльності щодо окупаційної влади.

Територіальна стигматизація визначається як процес надання певним географічним районам негативного соціального значення, що поширюється на їхніх мешканців та формує стійкі негативні уявлення про них. Як показує аналіз Лоїка Ваканта, така стигма сприяє соціальній ізоляції, концентрації маргіналізованих груп та обмеженню доступу до ресурсів і можливостей. Вона може передаватися між поколіннями, закріплювати соціальні нерівності та впливати на поведінку мешканців, примушуючи їх адаптуватися до негативного сприйняття або шукати альтернативні стратегії виживання. У контексті дослідження колабораційної діяльності мешканців ТОТ територіальна стигма виступає корисним аналітичним «трафаретом» для розуміння того, як місце проживання формує соціальні установки, очікування та можливі шляхи взаємодії з різними владними структурами [8, с. 68–70]. Таким чином, формування інклюзивного дискурсу, спрямованого на підтримку громадян, які опинилися в умовах окупації, демонструє єдність держави та суспільства, підвищує рівень довіри до українських інституцій та знижує ймовірність виникнення лояльного ставлення до окупаційної влади.

Наостанок здійснимо оцінку соціальних та адміністративних інструментів профілактики колабораційної діяльності.

Значним інструментом запобігання колабораційним проявам є належне врегулювання правового становища мешканців ТОТ. Спрощення процедур встановлення юридичних фактів (зокрема щодо народження, смерті, шлюбу, майнових прав тощо), сприятиме підвищенню довіри населення до української держави та усуненню правової невизначеності, яка може використовуватися окупаційною адміністрацією для маніпуляцій. Крім того, забезпечення доступу до адміністративних та соціальних послуг для цієї групи осіб є важливим фактором зменшення вразливості населення до проросійських впливів.

Водночас, однією з ключових проблем, що ускладнюють інтеграцію мешканців ТОТ у правове та соціальне поле України, є надмірна складність адміністративних процедур, пов'язаних із відновленням документів та отриманням державних послуг. Аналіз аналітичної записки [9] вказує, що бюрократичні перепони проявляються не лише у формальному регламентуванні процесу, а й у його практичній реалізації на рівні державних установ. Відсутність чітких інструкцій, численні вимоги щодо документів та розгалужені маршрути проходження заяв призводять до

значних часових витрат і психологічного навантаження на заявників.

Слід виділити кілька рівнів складності, які виникають у процесі отримання державних послуг мешканцями ТОТ. Так існує структурна складність процедур, що полягає у необхідності виконання численних кроків у різних органах влади. Заявники часто змушені одночасно звертатися до кількох установ, збирати довідки та підтвердження, які не завжди є доступними або актуальними. Особливо критичною є взаємодія заявника з державними службовцями, яка часто відбувається в умовах обмеженого інформування та недостатньої консультаційної підтримки. В аналітичній записці зазначається, що співробітники органів влади не завжди мають можливість або мотивацію надати детальну консультацію, що призводить до численних помилок у заповненні документів, повторного подання заяв та затримок у процесі.

Відтак складність процедур має низку соціально-економічних та психологічних наслідків. По-перше, часові та матеріальні витрати на проходження формальних етапів отримання документів зростають значно, що особливо критично для мешканців, які перебувають у складних соціальних або економічних умовах. По-друге, постійні перепони стимулюють виникнення практик звернення до посередників, у тому числі неформальних або корупційних каналів, для прискорення процесу. Це не лише створює ризики правопорушень, але й поглиблює недовіру до інституцій та держави загалом.

Ще одним негативним наслідком є психологічне навантаження на громадян. Часті відмови у наданні послуг, необхідність багаторазового повторного подання документів та відчуття бюрократичного «лабіринту» сприяють розвитку тривожності, почуття безсилля та соціальної апатії.

Слід визнати, що з огляду на майже чотирирічну тривалість повномасштабного вторгнення, а також понад десятирічну окупацію частини територій України, мешканці тимчасово окупованих територій закономірно та передбачувано взаємодіють з окупаційною адміністрацією. І варто сказати, що методи прямого терору та систематичного залякування місцевого населення вже не є домінуючими у практиці окупантів. Натомість спостерігається масове запровадження різноманітних заходів «підтримки» населення, які реалізуються, зокрема, через надання гуманітарної допомоги, призначення виплат і соціальних допомог, а також спрощення процедур оформлення та видачі адміністративних документів.

Окремо слід зазначити, що політика рф рації щодо примусового або стимульованого отримання російського громадянства на окупованих територіях України спрямована на створення умов,

за яких особи, які не прийняли російське громадянство, зазнають обмежень у правах та доступі до базових соціальних, адміністративних і правових послуг. Така практика виступає елементом системної стратегії інтеграції окупованих територій у правову та соціальну систему держави-окупанта [8].

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що надмірна складність адміністративних процедур і цілеспрямоване використання правової невизначеності окупаційною владою підвищують соціальну вразливість мешканців ТОТ і створюють умови для формування прагматичної лояльності до окупаційних структур. Відтак, забезпечення спрощеного та прозорого доступу до українських адміністративних та соціальних послуг є ключовим чинником мінімізації таких ризиків.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що загальносоціальне запобігання колабораційній діяльності потребує інтегрованого підходу, який поєднує правові, соціальні, освітні та комунікаційні інструменти. Ефективність превентивних заходів визначається не лише стримуванням окремих проявів колабораціонізму, а й формуванням стійких соціальних інституцій та ціннісних орієнтирів, здатних забезпечити довіру громадян до держави та мінімізувати ризики девіантної поведінки.

Значущим компонентом превенції є системна інформаційно-освітня робота, орієнтована на різні вікові групи населення. Формування критичного мислення, правової культури та медіаграмотності, особливо серед молоді та активного населення старших вікових категорій, сприяє усвідомленій громадянській позиції, підвищує стійкість до маніпуляцій агресора та зменшує ймовірність схильності колабораційній діяльності.

Наостанок адміністративні та соціальні механізми інтеграції мешканців тимчасово окупованих територій виступають критично важливим чинником загальносоціальної превенції колабораційної діяльності, оскільки забезпечують безпосередній доступ громадян до гарантованих державою інструментів. Формування високих патріотичних ідеалів та ціннісної орієнтації, безперечно, є необхідним компонентом державної політики та виховного процесу, проте людське життя водночас сповнене буденності, технічних та адміністративних потреб, які вимагають оперативного і дієвого вирішення. Надмірна складність бюрократичних процедур, обмежений доступ до актуальної інформації та неузгодженість між різними органами влади створюють значні бар'єри для реалізації базових прав громадян, підвищують соціальну вразливість та стимулюють формування лояльності до окупаційної адміністрації. Таким чином, забезпечення спрощеного, прозорого та системно організованого доступу до

державних послуг, одночасно з розвитком критичного мислення та громадянської свідомості, є необхідною умовою підвищення довіри до укра-

їнських інституцій, зміцнення правової визначеності та створення реальних передумов для ефективного запобігання колабораційній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сметаніна Н. В. *Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології* : монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
2. Голіна В.В. *Запобігання злочинності (теорія і практика)* : навч. посіб. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 120 с.
3. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 432 с.
4. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Гіда О. Ф. та ін. ; за ред. О. М. Джу́жи. Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2011. 967 с.
5. Сметаніна Н. В., Чаплінська О.В. Сучасна стратегія запобігання тероризму в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 2/2. С. 193–199.
6. Методичні рекомендації. Запобігання колабораційній діяльності. О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблистий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро: ДДУВС, 2024. 72 с.
7. Коваленко К., Ша́кун Н. Інформаційна війна: виклики для України. Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект: Матеріали Х міжнародної науково-теоретичної конференції (21-22 березня 2024 р.). Черкаси. С. 185–187. URL: <http://surl.li/asston> (дата звернення: 16.08.2025).
8. Матичак Т. Усе, що потрібно знати про інформаційну гігієну: поради від експертки. TEXTY.ORG.UA. 2022. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107390/use-sho-potribno-znaty-pro-informacijnu-hihiyenu-porady-vid-ekspertky/> (дата звернення: 16.08.2025).
9. L. Wacquant. Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. Thesis Eleven. 2007. Vol. 91, No. 1. P. 66–77. URL: <https://loicwacquant.org/wp-content/uploads/2019/03/lw-2007-territorial-stigmatization-in-the-age-of-advanced-marginality.pdf> (дата звернення: 16.08.2025).
10. Адміністративні бар'єри для мешканців тимчасово окупованих територій: аналітична записка. Київ: БФ «Право на захист», 2023. 28 с. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/093b00c58c2b1f04ee638b1ebb003f9d56a6b639_original.pdf (дата звернення: 17.08.2025).

REFERENCES

1. Smetanina, N. V. (2016). *Naukovi pidkhody do teorii zlochynnosti u suchasni ukrainskii kryminolohii: monohrafiia* (za zah. red. V. V. Holiny). Pravo. [in Ukrainian].
2. Holina, V. V. (2011). *Zapobihannia zlochynnosti (teorii i praktyka): navchalnyi posibnyk*. Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. [in Ukrainian].
3. Holovkin, B. M. (2011). *Koryslyva nasylnytska zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia: monohrafiia*. Pravo. [in Ukrainian].
4. Dzhuzha, O. M. (Ed.). (2011). *Profilaktyka zlochyniv: pidruchnyk*. Atika. [in Ukrainian].
5. Smetanina, N. V., & Chaplinska, O. V. (2019). *Suchasna stratehiia zapobihannia teroryzmu v Ukraini. Pravo i suspilstvo*, (2/2), 193–199. [in Ukrainian].
6. Yunin, O. S., Berezniak, V. S., Shablysty, V. V., & Makashov, A. V. (2024). *Metodychni rekomendatsii. Zapobihannia kolaboratsiinii diialnosti*. Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
7. Kovalenko, K., & Shakun, N. (2024, March 21–22). *Informatsiina viina: vyklyky dlia Ukrainy*. In *Sotsialni ta humanitarni tekhnolohii: filosofsko-osvitnii aspekt: materialy X mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii* (pp. 185–187). Cherkasy. Retrieved from: <http://surl.li/asston> [in Ukrainian].
8. Matychak, T. (2022). *Use, shcho potribno znaty pro informatsiinu hihiienu: porady vid ekspertky*. TEXTY.ORG.UA. Retrieved from: <https://texty.org.ua/fragments/107390/use-sho-potribno-znaty-pro-informacijnu-hihiyenu-porady-vid-ekspertky/> [in Ukrainian].
9. Wacquant, L. (2007). *Territorial stigmatization in the age of advanced marginality*. Thesis Eleven, 91(1), 66–77. Retrieved from: <https://loicwacquant.org/wp-content/uploads/2019/03/lw-2007-territorial-stigmatization-in-the-age-of-advanced-marginality.pdf>
10. *Pravo na zakhyst*. (2023). *Administrativni bar'ery dlia meshkantsiv tymchasovo okupovanykh terytorii: analitychna zapyska*. Retrieved from: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/adminbar.pdf> [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.09.2025

Дата публікації: 30.09.2025